

Pertsona burujabea Arizmendiarrietaren asmoan eta egitean

■ Andoni Eizagirre

Mondragon Unibertsitateko HUUHEZI Fakultateko irakaslea

Jose Maria Arizmendiarrietaren asmoan eta egitean, pertsona burujabea da sustraiko gaia. Nor bere buruz jabetu eta nor bere buru-eskuekin aritzen den pertsona, nire ustez, Arizmendiarrietak bi iturri nagusitatik bereganatu eta osatu zuen: atal banatan bereizita arakatuko dut Arizmendiarrietaren pentsaeran, sentieran eta jokabidean –euskal tradizioan eta pertsonalismo kristaun, hurrenez hurren–, pertsona, kontzientzia, erantzukizuna, auzoa, lankidetzaren harengan zer-nola mamitzen diren ulertzeko asmotan.

Hirugarren atalean, auzi praktikoago baten inguruan (bere inspirazioko kooperatibak nola ernatu diren) galdegingo dut. Horri buruz, nire behin-behineko erantzuna hau da: aitzindarien bizi-tankera interpretatzeko ere, transzendentziaren ikuspegia eta existentziaren zentzua dira giltzarri nagusiak. Orri hauek ontzeko, Joxe Azurmendik gizakiaren historiaz eta moralaz irakatsitakoak hartuko ditut bidelagun.¹

«Euskaldunki jokatzea»

Arizmendiarrietaren euskal tradizioa semea da, eta hari jarraitzen emanez biziberritu ditu senitarteko eta bizilagunekin,

auzokideekin eta ondasunekin izan beharreko harremanak. Azal dezagun lehen gogoeta-lerro hori.

Etxean, oraintsu arte sarritan entzuna diegu gurasoei: *Izan zaitetzela zeuen buruaren jabe!* Euskaldunoi lerroburu oinarrizko horrek gidatu digu bizi-norabidea, eta nor izateko pertsonak nor bere esku-buruaren jabe izan beharra iradokitzen du. Nor bere buruaren jabe izatea, gurasoek euskal baserri eta etxeetan transmititu diguten adieran, gizalegez jokatzea da, emandako hitza betetzea, hitzeko pertsona izatea. Bestalde, baina, gizalegez zor duguna egitea ere esan nahi du, gure erantzukizuna betetzea, bidezkoa den hura egitea.

Ikuskera horren arabera, burujabe (kontziente eta erantzule) izateko eta pertsonaren beharrianak asetzeko, ondasunak (ingurumenekoak eta ondarekoak) eta gizalanez lortutakoak behar izaten ditugu. Horrexegatik ez da aski loturetatik aske izatea. Askea izan beharra dago, noski, nor bere buruaren, hitzaren, ekintzaren jabe izateko; engainuarekin burua jan eta bortxarekin eskua lotzen digun hartatik aske izan. Erabakimenik eta ekinbiderik gabe ez dago pertsona askea izaterik. Burujabe izateko, baina, nork bere buruaren eta lanaren jabe ere izan behar du.

Giza jokabidearen inguruko burubide horiek Arizmendiarrietaren haurtzaroko eta nerabezaroko gizarte-giroan erabat daude errotuak. Euskaldunen tradizioan –euskarazko edukazioan– eta baserriko giroan bada esaera bat, *Zuzenbide pirenaikoa* izenekoaren barnean, «familia aurrera ateratzeko ardura», alegia, oinordekoari agintzen zitzaiona (agintean hartu = besteekiko erantzukizunez aritzeko hitza eman = ondasunak arduraz erabili = gurasoei emandako hitzari zordun izan). Izan ere, euskaldunen irudimenean –eta ohituretan–, ondasun iraunkorrek etxeakoak dira, auzokoak, edo herrikoak. Bere heldutasunean, Arizmendiarrjeta, euskal idatzietan bereziki ikus daitekeen moduan, euskal kulturari (Barandiaranen sokakoa zen) eta foruen tradizioari eta mundu-ikuskerari horri guztiz leiala izan zitzaien.² Bergarako eta bereziki Gasteizko Elizbarrutiko seminarioan, Arizmendiarrjetak, euskal jendeak

inguratua eta hezia, euskaltasunean aurkitu zituen tradizioa, fede kristaua eta espiritualtasuna landu eta bizitzeko modua. Ondasunekiko harreman berezi horretan, bestearekiko erantzukizuna zetzan sakonean (horixe zen «euskaldunki jokatzea», Arizmendiarrietaren hitzetan).

Egin dezagun gure analisisian lehen parentesia. Orixek 1949an Nazio Batuek ingelesez eta frantsesez azaldutako Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsala itzuli zuen, 'Gizonaren eskubidegai guzietaz aitorkizuna' izenburuarekin (Orixek 1949).

Hirugarren artikulua honela dio euskaraz: «Norbanako guztiak dute bizitzeko, aske izateko eta segurtasunerako eskubidea». Orixek, aldiz, beste era honetan utzi zuen itzulita: «Zor zaio edozein gizoni, bizia, bere esku izatea ta segurantzia». Gaur esango genuke Orixek euskaratik itzuli zuela, euskaraz edo ingelesez edo errusieraz egin ohi den itzulpenari oso bestelako esanahia emanda. Euskaratik eginiko itzulpenak –euskarazko izpirituarekin, alegia– pertsonari, auzokideari eta naturari zor zaion hartu-eta-emaneko harremana («bestearenganako zorra») azaleratzen du.³

Euskaldunen gizarte tradizioan, pertsona, hain zuzen ere, lanari zor zaio («euskalduna lanetik eta lanean egin izanda», errepikatzen zuen Arizmendiarrietak). Pertsonak lanaren jabe izatearen egitasmoa (gizalana, auzolana, herrilana) Arizmendiarrietak etxetik jasotako kulturen zetzan. Arizmendiarrietak pertsonari buruz orokorrean eta pertsona zehatzari buruz idatzi zuen, baina kasu bietan pertsona ez da izate metafisikoa, baizik eta pertsona bere agerpen historikoan ulertuta. Hortik interpretatu behar dugu, nire ustez, Arizmendiarrietak helduaroan industriako lanari buruz izan zuen teologia positiboa ere.

Euskaldunen gizarte tradizioan, pertsona lanari zor zaio. Pertsonak lanaren jabe izatearen egitasmoa (gizalana, auzolana, herrilana) Arizmendiarrietak etxetik jasotako kulturen zetzan

Arizmendiarrietak abiapuntu kristaua zuen («pertsona orori aitortu behar zaio duintasun eta norako bereko herri-tartasuna»), baina horri euskal senaren zehaztapen inportantea gaineratzen zion. Haren ustetan, pertsonak erantzuleak izango badira, jaki-tokia betea izatea ez da aski; euren eskuen jabe ere izan behar dute, eta lanaren eremuan zekusan eskuen gaineko jabetzaren muina. Hori dela eta, «propietatearen eta lanaren arteko banaketari amaiera eman beharko zaio». (Propietatea arrotza izan da euskaldunontzat *Pirinioetako zuzenbidea* izenekoaren eraginpean, tradizio erdaldunek zuzenbide erromatarrarekin gureratu bitarte.)

Euskaldunaren begietan, burujabea izateak, bestearikiko zordun garen aldetik, elkarrekikotasunean aritzea ere esan nahi du, beraz. Nork bere buruarekin, bestearekin (seni-tartekoa, bizilaguna, auzokidea) eta inguruarekin arduraz jokatzea, alegia («gizabidea», gizalegez jokatzea). «Janak eta edanak bearrezkoak ditugu, baiña gizabidea elburu», Barandiaranen hitzetan esateko.

Egin dezagun bigarren parentesia. Barandiaran etsipenak jota zegoen, ikusita euskaldunok sakon-sakoneko nahasmena genuela gure sentieran, pentsaeran eta jokaeran. Bizi-asmoen lausotzea, helburuko galdera moralen nahas-mahasa, azken unean. Engrazio Arantzadi gordinagoa zen: euskal kulturaren oinarri nagusi diren etnia, hizkuntza, historia eta erlijioa, baserri-giroaren etengabeko ordezkatzearekin batera, krisi espiritual larrian zekuskien, tradizio arrotz, industrial eta eskulangilearen etorrera zela eta. Arizmendiarrietak gertutik ezagutzen zituen Barandiaran eta Arantzadi. Horren harira, Setien gotzainak badu zehaztasun bat egina (Ibarzabal 1949: 49): Barandiaranek esana da euskaldunok gizarte-giro industrial (hirira lekualdatzea, lantegia, ordainsaria, balioen aldaketa) guretik bizitzeko arazoak izan ditugula, ez dugula jakin izan euskaldun gisa industrian eta lantokian egokitzen, baina azpimarratzekoa da nekazaritza-mundutik lan-mundurako trantsizioa eta gizarte-ordena berriaren urraketa euskal abade baten lidergoarekin gizabideratu izana, hain zuzen ere.

Arizmendiarietaren euskal tradizioak, nire ustez, garrantzi berezia du gure baserri-jardun eta bizierarekiko mundu oso ezberdinean ere, «euskaldunki bizitzen jarraitzeko» aukerak erein dizkigun heinean. Pertsonen burujabetzak eta auzolaneko lankidetzak –norkidetzak, nor burujabeen arteko kidetza, auzokidetzak librea– gure baserri giroko tradizioari jarraipena ematen dio, eta Arizmendiarieta bizitzaren ortzemuga horri atxiki zitzaion. Euskaldunontzat, gizabideak esan nahi du pertsonaren erantzukizuna eta nor bere buruaz eta eskuaz bestearekiko zordun den heinean gizalegez aritzea. Giza izanari dagozkion sentiera, pentsaera eta jokaera bereizgarri horrek zertu du euskaldunaren gizabidea (gure izanbide etikoari buruzko kontakizun subjektiboa, bederen).

Pertsonalismo kristaua

Euskaldunok, hein handi batean, pentsamendu kristau-demokratikak (Agirre, Santamaria, Arizmendiarieta) herribideratu gaitu krisi espiritual eta kulturalaren atakan. Bigarren gogoeta-lerro modura, pertsonalismo kristauak Arizmendiarietaren pentsamenduan izaniko eragina argituko dut.

xix. mendearen azken herenetik eta Bigarren Mundu Gerrara bitartean, tradizio filosofiko eta ideologikoek morala izan dute jomuga (klase nagusiaren balioak, erlijioaren eta burgesiaren balioak, kristau errukiorren balioak, giza natura ukatzeko balioak) (ikus, esate baterako, Azurmendi 1989). Alde horretatik, xx. mendearen lehen herenean, burgesiaren postulatu moralen aurkako errebolta eta iraultza eta bortxarekiko lilura nagusitu ziren Europan (Arendt 1951); Arizmendiarietaren pentsaeran eta jokaeran –pertsonalismoaren eraginpean–, aldiz, kristautasuna eraberritzeko bozkazioa eta ahalegina nabarmendu ziren.

Azken batean, pertsonalismoa ere bizitzaren zentzuaren bilaketa bat da. Filosofiaren historia osoan eta kultura orok bezalaxe, pertsonalismoak bizitzari zentzu bat ematen dio. Hemen, jakina, Schopenhauer (Unamuno, Mirande)⁴ edota

bi mundu gerren arteko eta ondorengo existentzialismoa eta 'ezereza' eta 'ezdeusa' (Sartre, Heidegger, Txillardegi) eta Arizmendiarieta eta Santamaria alderatzen ari naiz.⁵ Alde horretatik, azpimarratzekoa da Azurmendik historiaren filosofiaz eta, beste maila batean, antropologia filosofikoaz irakatsi digun guztia. Gomutan izan behar dugu gizakia bere nahasmenaren jakitun den garaian ('gizakiaren tragedia', 'pentsamendu mendebaldarraren krisia') gaudela. Garai oso berezia da. Beste maila batean, europar faxismoa, hilketa-zelaiak, bi mundu gerreak, estalinismoa eta Espainiako gerra zibila garai hartakoak dira. Materialismoari ere kosta egin zitzaion pertsonaren auzia berariak alboan uztea (oroit Garaudy eta Schaff). Ingurumari hartan, pertsonaren dimentsio transzendentea eta zentzuaren bilaketa (plano indibidualean, historikoan eta kosmikokoan), alde edo moldez, lehen lerroa itzuli ziren.

Pertsona burujabeari buruzko gogoetan datza, hain zuzen ere, Arizmendiarietaren ekarpen nagusia. Gogoan izan dezagun pertsonalismoak (gure kasuan, bereziki tradizio fran-

tziarra, *Esprit* aldizkariaren sokakoa: 1934. urteaz geroztik, *Euzkadi* aldizkarian bazegoen *Esprit Nouveau* sekzioa) pertsonaren kontzientzian aitortzen dituela absolutua eta sakratua.

Geure buruaren jabe izateak esan nahi du geure buruaz jabetzea (kontzientzia hartzearen zentzuan), eta, jabe izate horrekin batera, harturiko erabakiez eta erabakien ondorioez jabe egitea (erantzukizuna hartzearen zentzuan).

Natura hutsa gainditu (transzendentzia), eta pertsona (askatasuna, kontzientzia, erantzukizuna) eraldatua da Arizmendiarietak dakusana (Kant eta bereziki Maritainen pertsonalismo kristaua dira haren

Pertsona burujabeari
buruzko gogoetan datza
Arizmendiarietaren
ekarpen nagusia.
Gogoan izan dezagun
pertsonalismoak
pertsonaren kontzientzian
aitortzen dituela
absolutua eta sakratua

erreferentzia nagusiak, zehazki). Arizmendiarrietak honela dio: «Pertsonaren kontzientzian dago gakoak».

Idea horretan dago Arizmendiarrietaren sentieraren, jokatibidearen eta pentsaeraren helburu eta gizabideen funtsa. Nor bere buruaz jabetzea, gertatzen zaizkigun egoeren zergatiaz galdetzea eta hoberako bidez galdegitea (autokontzientzia), eta nor bere buru eta eskuen eta jardueren ondorioen jabe egitea (erantzukizuna), hots, «subjektu morala». Arizmendiarrietaren kasuan, beraz, pertsonaz ari garenean, subjektu moralaz ari gara (pertsona ez da indibidua, mundu materialeko esperientzia sentigarri soila, fenomeno naturala, sena, helburuetarako bitartekoa), baizik eta nor bakarra eta transzendentea.

Pertsonalismoak eta Arizmendiarrietak gizartea diru bidezko harremanetara moralki makurtua dakusate, baina pertsonen beharrezan ipintzen dute arreta, beharrezan fisiologiko, psikosozial eta moralean, eta gizakia naturaz kooperatiboa, komunikatiboa eta komunitatezalea irudikatzen dute, bestalde. Pertsonalisten aburuz, gizakiak naturan berez du kooperaziorako sena (kooperatzea gauza naturala da); erlijio kristauak ere berariaz du Jainkoa eta lagun hurrekoa anaitasunean maitatzeko pentsaera etiko-morala. Arizmendiarrietaren kasuan, euskarazko tradizioak erabateko garrantzia du diogun horren kausa eta ondorioetan –auzo eta lankidetzako espiritualtasunean, alegia–. Kristau etorriko euskal tradizioari eman zion jarraibidea, beraz.

Alde horretatik, «humanismo berria» (Maritain) pertsonaren burujabetzan zetzan, eta horrek «Aro industrialeko egitura kapitalista, ideologia liberala eta etika burgesa irauli eta ordena sozial berria ekarriko zuen» (Mounier). Ipar edo norabide horretan, Arizmendiarrietak lehen unetik ulertu zuen –«gizaki berriarentzat gizarte-ordena berria» erdietsiko bazen– pertsonak, askatasun politikoa ez ezik, kontzientzia espirituala eta askatasun soziala behar zituela.

Hori da pertsonalismoak, xx. mendeko pentsamenduen krisi giroan, formulatu zuen auzia, eta asmo horren

egitean datza –«pertsonek askatasunean berdinak»– Arizmendiarrietaren ekarria (beraren praxiak erakutsi zuen ez zela idealismoa, hain zuzen ere). Herrigintza demokraziaren bidetik urratzeko egitasmoa da; alegia, pertsona bakoitzaren kontzientzian eta erantzukizunezko auzolanean oinarritu eta kooperatibagintzan sustraituriko herrigintza («inposizio arrotzak alde batera utzirik [...] pertsona da guztiaren oinarria»).

Aitzindarien transzendentzia ikuspegia eta existentziaren zentzua

Garai hartako gizarte-giroan, denak ez ziren, noski, gizarte-eredu berriaren zaleak, eta zaletuen artean, berriz, asmo eta egite ugari zegoen. Orain arteko bi ataletan pentsaerari buruzko argibideak emanda, hirugarren atal honek galdera praktikoago bati erantzun nahi dio: nola ernatu diren Arizmendiarrietaren herri asmotik kooperatibak (pertsona burujabeek osaturiko herri-ekimeneko erakunde demokratikoak).

Alde batetik, Arizmendiarrietaren autoritate morala (Max Weberren adieran, alegia, ezagutza eta karisma handiko pertsona) azpimarratu behar da (Weber 1978 [1921-1922]). Arrasateko estreinako kooperatiben abiarazleek Arizmendiarrietari aitortzen diote eraldaketa garabideratzeko lidergoa eta ekintzarako motibazioa eta kultura espirituala barnerratu izana. Lehen taldeburuaren kondizio subjektiboan ekonomia eta lan-harremanak zentzu burujabearekin antolatuta diren neurri berean, kooperatiben bokazio instituzionala Arizmendiarrietaren burubidean eta inspirazioan ernatu da.

Bestalde, Larrañagak eta Ormaetxeak euren testigantzetan jasoak aletuz gero, zera baieztatu daitezke: aitzindariak euskal tradizioa berrasmartzeko eta biziberritzeko konpromisoa hartzea bihotzean, gogamenean eta portaeretan balio moral sendoak barnerratzeari zor zaio; zehazki, Arizmendiarrietaren fede kristauaren zabalkundeari eta hezkuntza-ekintzari. Horretaz ere Weberrek baditu argibideak: lanaren eta ekonomiaren

antolaketa kooperatiboa pertsonen kondizio subjektiboari –ezagutzak, egiten jakitea, portaera etikoa, konbikzioak, sinesmenak– estu-estu lotzen zaizkio (Weber 2011 [1930]).

Hori guztia ulertzeko, noski, Ekintza Katolikoaren egitasmoa (Pio x.a Eliza katolikoko aita santuaren 1905eko *Il fermo proposito* entziklikan oinarritua) gogoan hartu behar du-
gu. Arizmendiarrietak laikoen apostolutzaren bidez Eliza eta familia birlotzeko xedea lantegi-molde berri batekin garabideratu nahi izan zuen. Ikasle garaietan, bestalde, Elizaren doktrina soziala barneratu zuen Arizmendiarrietak, eta bi entziklika (Leon XIII.aren *Rerum Novarum* eta Pio XI.aren *Quadragesimo Anno*) ikaragarri baliozkoak izan zitzaizkion

nekezari giroko nortasunari eta tradizioari eutsiz auzi sozialari aterabidea nola eman burubideratzeko.

Arizmendiarrietak pertsona lotuaren eta loteslearen kontzientzia sendoa zuen (erlijioa = *relegere* = Jainkoarekin lotu eta biak bat egin); zehazki, errealitate pertsonala ulertzeko eta munduan kokatzeko modu fededuna (haren kasuan, kontzientzia loteslea eta erantzulea fede kristauan zetzan). Weberrengandik ikasi duguna da portaerek –ekonomia antolatzeko moduak, esate baterako– jarrerren, balioen eta sinesmenen unibertso etikotik edaten dutel; lehen kooperatibisten elkartasuna eta bokazio eraldatzailea preseski kultura loteslean, elkarrekikoan eta erantzulean zetzan (transzendentzia ikuspegia eta existentziaren zentzua, euren kasuan kristau-sinesmenean datzana). Kooperatiben zentzuan eta motibazioan, argi eta garbi azaleratzen dira burujabetzan oinarrituriko sinesmena eta erabakimena, eta hori sakon-sakonean transzendentziari eta espiritualtasunari zor zaio.

Kooperatiben zentzuan eta motibazioan, argi eta garbi azaleratzen dira burujabetzan oinarritutako sinesmena eta erabakimena, eta hori sakon-sakonean transzendentziari eta espiritualtasunari zor zaio

Arizmendiarrietaren pentsamendua eta egitasmoa, beraz, pertsonarengan fedea izateko gonbita dira. Horretarako, baina, pertsonak bere burua aurkituko badu, helburuko galderari lotu behar zaie («gizabidea helburu» duten galderak eta praxiak, alegia). Hori dela eta, Arizmendiarrietak argi zuen lantegiko kideetako bakoitzean kondizio subjektiboa birsortzea eta jokabide etikoa premiazkoak zirela; bestela esanda, arlo tekniko eta profesionalean onak eta zailduak ez ezik barne-bizitza aberats, sinestun eta sakoneko pertsonak behar zirela (hezkuntzaren eta formazio kooperatiboaren gaineko ikusmolde zabala zuen, hain zuzen ere). Pertsona sublimeak bezalaxe, pertsona hezur-haragizkoak. (Mendebaldeko historiaren filosofia osoak aise ahaztu izan duen pertsona konkretua, zehazki.)

Arizmendiarrietaren pentsaeran, pertsona (subjektu moral gisa ulertua, bat eta bakarra, nor bere buruaren jabe eta erantzulea) zentrala da. Hori dela eta, kooperatibak –elkartasuna, lankidetzeta, komunitatea– sortu aurretik eta ondorenean, formazio kultural eta espiritualala hauspotzeko ahalegina etengabea izan zen (nor-tasuna beti da egin-kizun kooperatiboa). Burujabetzaren aldeko bokazio garbiarekin, hezkuntza (nor bere buruaren jabe) eta lana (nor bere eskuen jabe) izan ziren hain zuzen ere Arizmendiarrietaren bi erregai eta bitarteko nagusiak. Ormaetxeak hamaikatzotan gogorarazi digu formazio integral eta espiritualaren garrantzia dela euren jokabide eta sentieraren bizi-indarra. Beste era batera ere formulatu liteke: pertsonen arteko lankidetzeta eta enpresa kooperatiboa diskurtso erlijioso batean bilduak daude.

Dударик gabe, ikuspuntu filosofiko pertsonalista egiazko praktika sozial bilakatu izana da Arizmendiarrietaren ekarri nagusia. Pertsona batean, klase batean, estatu-aparatu batean ez, baizik eta bere buruaren jabe diren pertsonen erantzukizunean oinarritu da Arizmendiarrietaren herri-gogoa. Arizmendiarrietak lantegian eta, hedaduraz, auzoan herrikidetzeta aitortu zien pertsoneri, eta herrikidetzara behartu zituen. Hori da demokrazia: batzarkide aitortzea eta herrigintzari

zordun izatea. Kooperatibetan, halakoak nahi zituen pertsonak, langile-bazkideak: jakinaren gainean hitz egiten duten eta emandako hitzaren jabe diren herrikideak; pertsonen arteko harremanak (hartu eta emanak) arautzen dituzten auziak ezagutu, eztabaidatu, ebatzi, betearazi eta zaintzeko beren hitzaren eta lanaren jabe direnak; hitza hartu eta betetzen duten pertsona erantzuleak.

Diktadura politikoaren, tradizio kapitalista eta indibidualaren, sozialismo burokratiko eta kolektibistaren («giza ari-maren kolektibizatzea», Santamariaren adiera uzkurrian), borroka subertsiboaren eta beste hainbat baldintzapen objektibo eta subjektiboren artean («gizakiaren tragedia»), pertsonak erdigunean ipiniz, gizarte harremanak eraldatuz eta beren buruaren jabe izanez egitura kooperatiboak sortzea aukeretako bat baizik ezin zitekeen izan. Arizmendiarrietak, hain zuzen ere, lantegian langilea pertsona izateko egitas-moa landu zuen.

Demokrazia (*demos*, auzoa) ekonomiaren arloan (οικονομία, etxearen arautzea) burubideratzeak iradokitzen digu hitza eta lana, auzoa (hitzaren jabe izatea) eta lantegia (bere lanaren jabe izatea) elkarrekin eskutik datozela. Hitzaren eta lanaren jabe izate horretan, ostera ere burujabetzaren nozio argia ageri da; alegia, askea izatea eta erantzulea izatea eskutik datoz Arizmendiarrietaren pentsamenduan. xx. mendean zehar, Legearen eta Bortxaren artean kulunkatu dira zera bakar batean (subiranoa, nazioa, proletarioa, nagusia) sinetsita aritu direnak, gertakizun baten zain (iraultza, hasiera absolutua, gertakizun fundatzailea), baina Arizmendiarrietak hitzaren eta lanaren jabetzan zekusan herrikidea. Alde horretatik, aise igar daiteke Maritainen eragina. Norakoa herri-gintzan zetzan; egunero egiten delako, egin-kizun zen, beraz. Azken batean, estreinako lider eta sortzaileen erabakimen pertsonala (kooperatibak sortzea, ordainsari-sistema orekatua bere egitea) eta bazkideen jarduteko modua (enpleguaren sorrera lehenestea, aurrerakinen sistema onartzea, lantegian erantzukizunak hartzea) pertsonaren hautu moralean zeutzan.

Pertsonalismoa arlo sozialera ekarrita, Arizmendiarrietak zera dio: «Kontzientzia pertsonalen eraldaketa-erritmoa errespetatu beharra dago». Bestela esanda, ordena sozial berria lankide bakoitzaren kontzientzian eta erantzukizunean datza. Hori da gakoa, eta horrek esplikatzeko dituzte kooperatibak, demokrazia eta parte-hartzean oinarrituriko laneko harremanak eta ekonomiaren antolaketa. Pertsonalismoak, hain zuzen ere, gizaki bakoitzari zentzu propio autonomoa eman dio historiaren filosofian.

Atal honetan planteatu dudana tesiarekin bat eginez, Azurmendik honela interpelatu gaitu: «Kontzientzia koope-

Azurmendiren Euskal Herria ez da inolaz erromantizismo koloretako betaurrekoz ikus daitekeena. Nahiago du euskal politikari eta pentsamenduari gaurkotasun urgentziazkotik heldu

ratiboak historiaren filosofia propio bat ikasi behar du, giza historia (lana, ekonomia, politika) modu propioan interpretatzeko ikuspegi propioa garatu, eta arabera konprometatu gizarte ekintzan». Izan ere, herri gintzan historiaren ideia bat eta gizakiaren eta gizartearen kontzeptu bat lehenesten diren heinean, kontzientziak (zer naiz ni moralki eta zer nahi dut) balio batzuk hobesten dituzte. Horixe egiaztatzen digute

lehen kooperatibisten pentsaerak, sentierak eta jokabideak, hain zuzen ere.

Azken ohar batzuk

Arizmendiarrietaren pentsaera haren idatzietatik interpretatzea eta haren idatzietan zerk eragin ote duen galdetzea da gure arduretako bat, zalantzarik gabe. Hemen esanikoan aldean, gehiago sakondu beharrean gaude haren gizarte-giroan eta xx. mendearen lehen erdialde osoko pentsaeraren eta jokabideen arteko harremanetan, noski.

Sei mila fitxa eskuidatzi baino gehiago daude jasota, han-hemenka era batera edo bestera argitara eman direnak. Eusko Ikaskuntzak 11.000 artxibo inguru jarriak ditu jabari publikoan, Arizmendiarrietaren dokumentu funtsari dagozkion liburu, eskuizkribu, fitxa, pentsamendu eta argazkiak, eta, zehazki, Euskomedia Fundazioak hamahiru liburukitan bereizi eta ipini ditu eskura idazki nagusiak. Arretaz irakurtzea merezi duten hamaika gai ageri dira, batzuk ezagunak (pertsonek, lantegia, Jainkoa, beharrezana, lanbide heziketa, aurrezki kutxa, formazio kooperatiboa), baina baita pentsamendu filosofikoari, ezagutza soziologikoari edota herriko gizarte-giroari buruzko altxorrek ere. Arizmendiarrietak aparteko jakintza eta jakin-mina zituen.

xx. mendearen lehen zatiko gizarte-giroan ideia-emari aski sendoa eta aberasgarria zegoen, eta Arizmendiarrietaren asmoa eta eginga ikuspuntu askotatik irakurri eta uler daiteke, jakina. Azurmendiren doktorego tesia da horren adibidea. Badira, ordea, Arizmendiarrietari buruz aritzean sarriegitan gutxietsi diren hainbat ezaugarri, haren garaiko gizarte giroan sendoak, eta nor izatean aparteko garrantzia izan dutenak. Horietako bat euskaldun izatea da (euskarazko kultura, ohitura, legea), bestea abadetasuna (tradizio kristauko Jainkoa eta lagun hurkoa maitatzea); eta bi etorri horiei jarraibidea emateko ahalegina mutikotatik bere egin zuen Arizmendiarrietak, bokazio handiz. Lan honetan, euskal tradizioan eta pertsonalismo kristauan ipini nahi izan dut arreta, eta gaineratu dut lehen kooperatibisten portaera fede kristauaren hautu moral sendoan oinarritzen dela. Arizmendiarrietaren sinesmenaren erroko ideia zera da: nor izatean nork bere burua eraldatzea dela gakoa. Arizmendiarrietak, asmoz eta egitez, abade herrigilea zen. Hari horrek gehiago urratzea merezi du.

Oharrak

1. Lau dira gehien baliatu ditudan lanak: *Gizona abere hutsa da* (1975), *El hombre cooperativo. Pensamiento de Arizmendiarrieta* (1984), *Gizaberearen bakeak eta gerrak* (1991) eta *Gizabere kooperatiboaz* (2016).
2. Patxi Juaristik badu lan eder askoa euskaldunok ohituraz ondasunekiko izan ditugun harremani buruz (Juaristi 2001).
3. Horren argitan berrirakur genitzake Orixeri buruzko Azurmendiren bi liburukiak: *Zer dugu Orixeren kontra* (1976) eta *Zer dugu Orixeren alde* (1977).
4. Besterik ezean, Mirandek eta hari buruz Azurmendik eginiko lanek aipamena merezi dute (Azurmendi 1978).
5. Ikaragarria da Karlos Santamariari eta haren pentsaera, sentiera eta jokaera pertsonalistari buruz urte luzeetan Azurmendik egin duen lana (Azurmendi 2013).

Bibliografia

- Arendt, Hannah (1951): *The Burden of Our Time*, Londres, Secker & Warburg.
- Azurmendi, Joxe (1975): *Gizona abere hutsa da*, Tolosa, Jakin.
- (1976): *Zer dugu Orixeren kontra*, Tolosa, Jakin.
- (1977): *Zer dugu Orixeren alde*, Tolosa, Jakin.
- (1978): *Mirande eta kristautasuna*, Donostia, Caja de Ahorros Provincial de Guipúzcoa.
- (1984): *El hombre cooperativo. Pensamiento de Arizmendiarrieta*, Donostia, Lan Kide Aurrezkia.
- (1989): *Schopenhauer, Nietzsche, Spengler Miranderen pentsamenduan*, Donostia, Susa.
- (1991): *Gizaberearen bakeak eta gerrak*, Donostia, Elkar.
- (2013): *Karlos Santamariaren pentsamendua*, Donostia, Jakin eta EHU.
- (2016): *Gizabere kooperatiboaz*, Donostia, Jakin. *Jakin Irakurgaiak* bilduma 47.
- Ibarzabal, Eugenio (1949): *José María Setién. Conversaciones con Eugenio Ibarzábal*, Donostia, Erein.
- Juaristi, Patxi (2001): *Euskaldunak eta ondasunak*, Iruñea, Pamiela.
- Orixe (1949): 'Gizonaren eskubidegai guzietaz aitorkizuna', *Euzko Gogoia* 1, 3-4: 33-36.
- Weber, Max (1978 [1921-1922]): *Economy and Society. An Outline of Interpretive Sociology*, Berkeley, University of California Press.
- (2011 [1930]): *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, Oxford, Oxford University Press.